

JYX

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Keskinen, Mikko

Title: Kertomuksen mielet, virtuaaliset maailmat

Year: 2016

Version: Published version

Copyright: © Keskinen & Kirjallisuudentutkijain seura, 2016

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Keskinen, M. (2016). Kertomuksen mielet, virtuaaliset maailmat. Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain, 2016(2), 71-74. <https://doi.org/10.30665/av.66033>

Tällaiseen nousujohteiseen kerrontaan luovat dynaamisuutta teosta rytmittävät runoanalyysit, joista avautuu pysähdytäviä ja ulottuvia kohtia lineaariseen etenemiseen. Kirstinä tekee kytköksiä Kunnaksen lasten- ja aikuisrunojen välillä ja osoittaa, että nonsense-runon voi ottaa vakavasti. *Tiitiäisen satupuussa* (1956) julkisuuteen päässeen Haitulan hahmo sai alkunsa jo 1940-luvulla Kunnaksen ollessa Kiljavannummen keuhkotauti-parantolassa ja nousee tärkeäksi merkittäväksi Kunnaksen kirjailijudessa.

Runojen tekstuaalisuutta Kirstinä analysoi käyttäen käsitettä *metalepsis*, joka on metonymian erityismuoto ja jonka piiriin synestesia kuuluu. *Metalepsis* ei etsi vastaavuuksia tai erilaisten asioiden yhteistä nimittäjää eikä korvaamisia. Sen sijaan *metalepsiksessa* tuodaan esiin etäisen synn vaikutus tämänhetkiseen tilanteeseen, ”ja sen avulla saadaan aikaan tapahtumia”, kuten Kirstinä kirjoittaa (s. 130). Liike ja toiminta ovat runoanalyysin kannalta hyvin kiinnostavia: runo *toimii* ja siten nähdäkseni vaikuttaa myös lukijoihin. Kuten Kirstinä ilmaisee (s. 134): ”Kunnas ei tehnyt elämäänsä runoa vaan runoa siitä, miten hänen minänsä hahmotti tajunnassaan maailmaa kuviksi.” Kyse on prosessista, jota ilmaistaan runossa. Tässä Kunnas lähenee surrealismia, ja siinä yhteydessä myös minän asemaa horjutetaan postmodernismin tapaan, kuten Kirstinä tulkitsee.

Se, että Kirstinä on tuntenut kohteensa miltei viisi vuosikymmentä, on etu; hän on kyennyt suodattamaan kirjailijuuksia valaisevat tekijät. Lukijaystäväl-

lisyyden lisäksi Leena Kirstinän etuna on tutkimuksellisestikin relevantti ote. Pidän kypsänä ja hedelmällisenä asennetta, jonka mukaan Kunnasta ei nähdä poikkeuksellisen suurnaisena tai harvinaisena eksentrikkona vaan kiinnostavana, monisyisenä ja työteliäänä kirjailijana. Lisäksi arvostan sitä, että Kunnaksen runoja analysoidaan ja tulkitaan Kirstinän mukansatempaavalla ja jouhevalla tyyllillä, koetun lukijan tavalla.

Siru Kainulainen

Kertomuksen mielet, virtuaaliset maailmat

Mari Hatavara, Matti Hyvärinen, Maria Mäkelä & Frans Mäyrä (eds.): *Narrative Theory, Literature, and New Media: Narrative Minds and Virtual Worlds*. New York & London: Routledge 2015. 314 s.

Tamperelaisten kertomuksentutkijoiden toimittama kirja sisältää niin monta oppialaa ja analyysikohdetta, että joku voisi luulla sen pysyvän koossa lähinnä kustantamon *Interdisciplinary Perspectives on Literature* -sarjan kovien kansien avulla. Antologian aihe ei ole enempää eikä vähempää kuin maailma ja mieli tai se ”miten mielet toimivat maailman kanssa tai maailmoissa”. Teoksen oppialoina ovat kirjallisuustiede, yhteiskuntatutkimus, kielitiede sekä interaktiivisen median, erityisesti pelien, tutkimus. Ne kaikki kokevat soveltaa ja testata narra-

tologian teorioita maailman ja mielen rakentumisesta. Alue ulottuu niin laajalle, että tutkimuskohteiden listaus toistuu kirjassa sanasta sanaan ainakin kolme kertaa, ikään kuin muistitukena hämmentyneelle lukijalle. Aiheiden piiri venyy ”kirjallisuudesta digitaalisiin peleihin ja tosi-tv:seen, online-sadomasokismista suullisen historian tietokantoihin ja kauhusta hallusi-naatioihin”.

Jos antologian viidestätoista artikkelista ei aina löydä yksiselitteisesti tai ilmiselvästi kertomusta tai kertomuksellisuutta, niissä ovat aina läsnä mielen (tai tajunnan) ja maailman kysymykset, olivatpa ne reaalisia tai fiktiivisiä. Kirjan artikkeleissa toistuu, kuin johtomotiiveina tai esiin ponnahtavina auttajina ja vastustajina, koko joukko teoreetikoita ja heidän käsityksiään. Useimmille kirjoittajista sellaiset nimet kuin Lisa Zunshine, Alan Palmer ja David Hermankin ovat muuttuneet apureista kelmeiksi. Vastakkain asettuvat erityisesti sellaiset käsitykset kuin kognivistinen (tai episteeminen) ja separatistinen (tai erityisyyttä korostava) malli fiktiivisistä mielistä ja maailmoista. Niin kutsuttu mielen teoria ja siihen liittyvät kysymykset tajunnan läpinäkyvyydestä tai -näkyvämmyydestä osoittautuvat kirjoittajille perin ongelmallisiksi. Toisaalta monet artikkeleista koskettelevat fiktiivisten ja todellisten mielten välistä suhdetta tai oikeastaan vaihtosuhdetta. Erityisesti on muuttumassa oletus, että tulkitsemme fiktiivisiä mieliä todellisten mielten tulkintamallin mukaan. Hyödynnämmekin fiktiosta oppimiamme skriptejä todellisten mielten luennassa.

Liikenne kulkee siis kahteen suuntaan todellisten ja fiktiivisten mielten välillä. Sama pätee myös taiteellisen ja arkipäiväisen suhteeseen.

Artikkelikokoelmia on hankala lukea ja vielä hankalampi arvioida tasapuolisesti. Poiminkin kirjasta vain muutamia kiinnostavia tai edustavia artikkeleita lähempään tarkasteluun. Kirjan pääteema on intermediaalinen ja vuorovaikutteinen mieli sekä maailmojen rakentaminen erilaisissa kertomusympäristöissä. Laaja aihe jakautuu antologiassa neljään osastoon, joista ensimmäinen keskittyy teoreettisiin tarkasteluihin tekstien, tarinoiden ja kerrontatasojen rajoista. Marie-Laure Ryan luotaa kognitiivista ja ontologista tapaa jäsentää tarinamaailmoja sekä esittää hyödyllisen inventaarion tekstien, maailman ja tarinan välisistä suhteista ottamalla huomioon myös eri medioita. Liviu Lutas taas tarjoaa käyttökelpoisen luokituksen paradoksaalisesta kerronnasta kirjallisuuden ulkopuolella, erityisesti elokuvan metalepsiksestä ja syllepsiksestä. Lutasin transmediaalinen kritiikki vaatii jälkiklassiselta narratologiaalta teoreettisia täsmennyksiä.

Kirjan toinen osasto keskittyy maailman rakentamiseen hyvin erilaisissa sähköisissä kerrontaympäristöissä. Hanna-Riikka Roine käsittelee pelien narratiivisuutta *The Mass Effect* -trilogian tulkinnassaan ja esittää, että pelatessa esiin tuleva kerronnallisuus ja sen merkitykset liittyvät pelaajan kokemukseen roolihenkilönä. Tästä on vain pieni askel pitää kirjallisuuden lukemista käytönä ja käyttäjäkokemuksena. J. Tuomas

Harviainen erittelee sadomasokistista toimintaa intermediaalisessa ympäristössä (fyysinen maailma, chat-viestittely ja pelin virtuaalitilat). Harviainen tulkitsee sadomasokismia suhdeverkkona, joka punoutuu sovituisista skripteistä sekä mahdollisista ja toteutuneista tarinalinjoista.

Antologian kolmas kokonaisuus paneutuu mielen esittämisen problematiikkaan, erityisesti lajin ja kielen kanalta. Tytti Rantasen tyylikäs artikkeli osoittaa, kuinka Marquerite Durasin Intia-syklissä mielten saavuttamattomuudesta tulee kirjailijan estetiikan periaate. Tommi Kakon jännittävä luenta huume-matkakuvauksista osoittaa, että ne eivät hevin luonnollistu eivätkä kerronnallistu narratologian ehdottamalla tavalla.

Kirjan viimeinen osasto liikkuu mielen tulkinnassa yhteiskuntatutkimuksen ja kirjallisuustieteen välillä. Sosiologi Matti Hyvärinen tarjoaa kirjan ehkä kirjallisuustieteellisimmän luennan mielen teoriasta, sosiaalisesta mielestä ja epäluotettavasta kerronnasta. Maria Mäkelä siirtää mielen attribuoinnin tosi-tv:n maailmaan analysoimalla hienosti *Selviytyjät*-sarjan kisaajien näennäisen totuudenmukaista tunneilmaisua ja -tulkintaa, joka osoittautuu monin tavoin lajityypillisesti vääristyneeksi. Mari Hatavara luotaa taitavasti dokumentaarisen ja fiktiivisen kokemuksellisuuden intermediaalista rajapintaa, joka huokoisuudessaan saattaa, katsojaa vakuuttaakseen, seipiteellistää toden.

Antologian jälkisanat, joista vastaa Brian McHale, tavallaan jäsentävät koko kirjan aineiston uudelleen spekuloidulla

uusilla kertomuksen prototyypejä nyt marginaalisina tai poikkeavina näyttäytyvien tapaustutkimusten pohjalta. Kyseessä on jonkinlainen kontrafaktuaalinen ”entä jos” -leikki samassa mielikuvitusta ja oivallusta kiihdyttävässä hengessä, jossa McHale muutama vuosi sitten esitti tieteisfiktio-olevan maailmankirjallisuuden tyypillisin laji. Mitä jos online-sadomasokismi olisikin prototyypistä narratiivisuutta? Tai tosi-tv:n selviytymis- ja juonittelukisailu? Tai internetin huume-matkakertomukset? Samalla kerronnallisuuden idea näissä spekulatioissa, niin kuin itse artikkeleissakin, muuttuu heikoiksi signaaleiksi, häivähtäviksi piirteiksi tai paikallisiksi ominaisuuksiksi sen sijaan, että kyse olisi kertomuksesta yhtenäisenä tai yhtäjaksoisena kokonaisuutena. Sitä vastoin itse mieli, tajunta ja fiktiivinen maailma nousevat näissä uuden median mahdollistamissa muodoissa keskiöön.

Pitäytyminen narratologisessa kehyksessä (ja toimituksellisessa pituusrajotteessa) sulkee joissakin artikkeleissa pois relevantteja yhteyksiä estetiikan tai lajin historiaan. Kakko ei mainitse ylevää, niin kuin ei Gero Brümmer hirviöartikkelissaan, vaikka kuvauksen mahdollisuus heidän aiheisiinsa olennaisesti liittyykin. Mäkelän tutkimat monologit ja tunnukset taas asettuisivat romaaniperinteen ohella luontevasti myös draaman ja oopperan konventioihin.

Antologian toimittajat johdattelevat teoksen sisältöön esimerkillisen avuliaasti, ja heidän kädenjälkensä näkyy selvästi myös artikkelien runsaissa ristiviittauksissa, niin kuin kattavassa hakemistossa-

kin. Kaikki tämä kiinteyttää moniaalle haaravaa kokoelmaa ja helpottaa sen käyttöä hakuteoksena. Hajanaisuus on kuitenkin läsnä, ja se onkin sattuva kuva kertomuksentutkimuksen nykytilasta.

Mikko Keskinen

Elämää ja kaupankäyntiä lentokentällä

Antti Hurskainen: *Välinpitämättömyys*. Turku: Savukeidas 2016. 176 s.

Välinpitämättömyys on Antti Hurskaisen (s. 1986) kolmas esseekokoelma. Hurskainen on kirjoittanut esseitä kiitettävällä tahdilla, sillä ensimmäinen kokoelma – Ozzy Osbournen ympärille rakentuva hykerryttävä tekstiuniversumi *Ozzyteksti* – julkaistiin vuonna 2013 ja laajemmin populaarikulttuurin vaikutukseen pureutuva *Tapan sut* heti seuraavana vuonna. Uusimmassa kokoelmassa näkökulmat avartuvat entisestään. *Välinpitämättömyyden* yhteydessä voidaan jo puhua kokonaisvaltaisemmasta aikalauskritiikistä, läpeensä popularisoituneen, kaupallistuneen ja sähköistyneen kulttuurimme kritiikistä. Tosin on pakko todeta, että tuskin tämä aikalauskritiikki on puuttunut Hurskaisen esseistin katsannosta edes ensimmäisen kokoelman ensimmäisistä suuntaansa hakevista luonnostelmistakaan. Siinä määrin olemuksellista kulttuuri-kritiikki on Hurskaisen esseille ja ylipää-

tään mielenkiintoisimmalle suomalaiselle 2010-luvun esseistiikalle.

Välinpitämättömyyden esseissä keskeisenä kritiikin välineenä on paikka, tila kulttuuristen merkitysten tihentymänä. Tässä suhteessa Hurskaisen essee tuovat mieleen Jukka Laajarinteen aikaisemmin keväällä ilmestyneen kokoelman *Tiloissa* (Atena 2016), jossa kulttuurinen maantiede saa varsin konkreettisia ja silmiä avaavia muotoja. *Välinpitämättömyydessä* kulttuurimme tilaa määrittävä paikka *par excellence* on kuitenkin lentokenttä, johon miljoonien matkustajien mielessä yhdistetään mielikuvat ikuisesta keveydestä, arjesta irtaantumisesta ja lupauksesta vapaudesta. Jo johdannossa, jossa Peter von Baghin selkä häipyi lentokentän ihmisjoukkoon, lentokentästä muodostuu esseiden mentaalinen tausta. Esimerkiksi esseessä ”Ajatus jättiläisen onnellisuudesta” Hurskainen kuvaa Vantaalla sijaitsevaa kauppakeskus Jumboa muun muassa Vesa Haapalan runokokoelman *Kuka ampui Ötzin?* (Otava 2012) kautta ja rinnastaa kehätien kupeeseen nousseen ostosparatiisin Helsinki-Vantaan lentokenttään – tosin ilman turvatarkastusjonoja. Esseessä ”Köln 1977” Hurskainen puolestaan kirjoittaa lentokentän äänimaailmasta ja erityisesti Brian Enon levystä *Music for the Airport* (1978). Jopa Britney Spearsin nousua ja tuhoa kuvaava essee ”Lolita myrkyttää” kytkeytyy lentokenttään – siitä tulee tila, johon liittyvissä mielikuvissa vain vaivoin peitellään eroottista latausta.